

**Л.Н. ГУМИЛЕВ атындағы ЕУАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ
NATIONAL UNIVERSITY «YURI KONDRATYUK POLTAVA POLYTECHNIC»
POLTAVA STATE AGRARIAN ACADEMY
UNIVERSITY OF ECONOMICS IN BRATISLAVA**

**«ЖАҒАНДЫҚ ПАНДЕМИЯ СЫН-ҚАТЕРЛЕРІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ
ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАЛАРДЫҢ ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИАЛАРЫ МЕН
ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЕҢБЕКТЕР ЖИНАҒЫ*

СБОРНИК ТРУДОВ

Международной научно-практической конференции

**«СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК В УСЛОВИЯХ ВЫЗОВОВ МИРОВОЙ
ПАНДЕМИИ»**

Works of the international scientific- practical conference

**« CURRENT TRENDS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF
NATIONAL ECONOMIES IN THE CONTEXT OF GLOBAL PANDEMIC
CHALLENGES»**

Нұр-Сұлтан, 2020

ӘОЖ 339.9(063)
ҚБЖ 65.5
Ж 52

Редакция алқасы

РАИМБЕКОВ Ж.С. - төрағасы, э.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

РАХМЕТУЛИНА Ж.Б. - э.ғ.к., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

АЗАТБЕК Т.А. - э.ғ.д., профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан

МАДИЯРОВА Д.М. - э.ғ.д., профессор, Ресей халықтар достығы университеті, Москва қ., Ресей

ДУБИНА И.Н. - э.ғ.д., профессор, Новосибирск мемлекеттік университеті, Новосибирск қ., Ресей

КОМЕЛИНА О.В. - э.ғ.д., профессор, менеджмент және логистика кафедрасының меңгерушісі, «Юрий Кондратюк атындағы Полтава политехникумы» ұлттық университеті, Полтава қ., Украина

ISBN 978-601-337-395-9

Ж52 «Жаһандық пандемия сын-қатерлері жағдайындағы ұлттық экономикалардың қазіргі тенденциялары мен даму перспективалары» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының еңбектер жинағы. - Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2020. - 514 б.

Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции и перспективы развития национальных экономик в условиях вызовов мировой пандемии». - Нур-Султан: Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2020. – 514 с.

Works of the international scientific-practical conference «Modern trends and prospects for the development of national economies under the challenges of the world pandemic». - Nur-Sultan: L.N. Gumilyov Eurasian National University, 2020. - 514 p.

ӘОЖ 339.9(063)
ҚБЖ 65.5

ISBN 978-601-337-395-9

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2020

© Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, 2020

Заместителя Премьер-Министра Республики Казахстан – Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 10 марта 2017 года №109.

4. Отчёт о развитии малого и среднего предпринимательства Республики Казахстан в 2018 году в разрезе регионов. – Нур-Султан, 2019. - 224 с.

5. Малое и среднее предпринимательство в Республике Казахстан. Статистический сборник.- Астана, 2018, http://stat.gov.kz/faces/publicationsPage/publicationsPublications?_af.ctrl-state=160johs2u6_58&_afLoop=6355909082238589

6. Нурмаганбетов А.С. Субъекты и инструменты государственной поддержки малого и среднего бизнеса: институциональный подход. Диссертация на соискание степени доктора по профилю.- Астана, 2018.- 344с.

УДК 336.1

Орынбаев Н.С.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы

ӘЛЕМДІК МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ

Мемлекеттік қызметшілер мемлекет қаржысын басқаруға ерекше назар аударғанына карамастан, мемлекеттік қаржылық бақылау саласын бақылауды жоғалтпау керектігін түсінетін кез келді. Осы бағыттағы қызметті жүзеге асыратын әртүрлі құрылымдар мен олардың қызметкерлері мемлекеттік қаржыны басқарудағы кемшіліктерді анықтай алатындықтан, бюджет жүйесін ашық және айқын етеді. Сонымен қатар, бюджеттік қызметті ұйымдастырудағы кемшіліктерді анықтау арқылы мемлекеттік бақылау органдары басқа құзыретті органдарға бюджет қаражатын жұмсаудың қолданыстағы тетіктері мен құралдарын түзету мүмкіндігін ұсынады.

Мемлекеттік қаржылық бақылаудың нақты және құрылымдық жүйесін құру, осы бағыттағы мүмкін проблемалар мен кемшіліктерді мейлінше азайту үшін халықаралық тәжірибені зерделеу, барлық нюанстарды ескеру және осы жүйенің тиімді және тиімді жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін басым бағыттарды қарастыру қажет. Бірақ әр елдің өзіндік ерекшеліктері туралы ұмытпауымыз керек және оларды ескеру қажет.

Халықаралық деңгейде мемлекеттік қаржылық бақылаудың негізгі түрі аудит болып табылады. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V ЗРК Заңы «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік қаржылық бақылаудан мемлекеттік аудитке көшуді де қарастырады [1]. Берілген елде аудиттің ұйымдастырылуын бағалау қолданыстағы мемлекеттік қаржыны бақылау жүйесінің толық бейнесін қалыптастыруға көмектеседі.

Салыстыру үшін келесі елдер таңдалды: Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы, Канада, Нидерланды және Венгрия. Олардың өзіндік басқару жүйесін дамыту мен қалыптастыруда белгілі бір ерекшеліктері бар.

Салыстырмалы түрде бірыңғай бағалау жасау үшін бірқатар жеке өлшемдер мен салыстырмалы сипаттамаларды бөліп алуға болады, бұл әр елдің сипаттамаларын бағалауға ғана емес, сонымен бірге қолданыстағы іргетастар арасында параллельділікті орнатуға мүмкіндік береді.

1. Мемлекеттік сектор ұйымдарында бекітілген ішкі аудит стандарттарының болуы. Жоғарыда аталған барлық елдер ішкі аудит стандарттарын бекітті.

- Қазақстан Республикасында - ішкі аудит қызметтерінің тиімділігіне аудит жүргізуге арналған ішкі мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың рәсімдік стандарты [2], «Ішкі аудит қызметтерінің жұмысын бағалау» ішкі мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың процедуралық стандарты [3], «Қаржылық есептілік аудиті» рәсімдік стандарты [4] және Қазақстан Республикасы Бюджет кодексінің 125-бабы ішкі бақылау қызметін анықтайды [5].

- Ресей Федерациясында - Ресей Федерациясының Үкіметінің 23.04.2016 жылғы № 340 қаулысы ішкі қаржылық бақылау мен ішкі қаржылық аудиттің негізгі рәсімдерін жүргізудің әдістері мен формаларын анықталған, [6] және ішкі аудит стандарттары РФ федерациялық қазынашылығының 16.12.2016 жылғы №475 қаулысы бойынша бекітілген[7];

- Нидерландыда - ішкі аудитті жүргізетін негізгі орган орталық үкіметтің аудит қызметі атқарады. Оның құзыреттілігіне елде қабылданған стандарттарға сәйкес үкімет есептілігінің жылдық қаржылық аудиті және операциялық аудит жүргізіледі;

- Канадада - ішкі аудит бөлімшелері 1973 жылдан бастап құрылды. Қазынашылық басқармасы әзірлеген және 2001 жылдан бері қолданылып келе жатқан ішкі аудит стандарттары бар;

- Венгрияда - мемлекеттік бақылау бөлімі құрылды, ол «Мемлекеттік қаржы туралы» заңда бекітілген стандарттар негізінде ішкі аудитпен айналысады. Сондай-ақ, ішкі аудиттің барысы туралы нақты түсіндірілген елдің бірқатар басқа нормативтік-құқықтық актілері бар, мысалы, «Мемлекеттік ұйымдардағы ішкі бақылау және ішкі аудит жүйесі туралы» Үкімет қаулысы, «Ішкі аудит жөніндегі нұсқаулық», «Мемлекеттік сектордағы ішкі аудит стандарттары» [8].

2. Мемлекеттік қаржыларға сыртқы аудит жүргізетін жоғарғы органның болуы.

- Қазақстан Республикасында - мемлекеттік аудит пен қаржылық бақылаудың жоғарғы органы болып табылатын Есеп комитеті.

- Ресей Федерациясында - Есеп палатасы - Ресей Федерациясының Федералды Жиналысы құрған және оған есеп беретін орган;

- Нидерландыда - Бас бақылау кеңесі, ел Конституциясында бекітілген үкіметтен және парламенттен тәуелсіз. «Мемлекеттік шоттар туралы» Заң негізінде актілер жасайды;

- Канадада - 1877 жылы құрылған бас аудитор кеңсесі - бас аудитор туралы заңмен анықталған парламентке есеп беретін орган;

- Венгрияда - Мемлекеттік аудит бюросы 2011 жылы қабылданған заң негізінде әрекет ететін тәуелсіз орган болып табылады.

3. Халықаралық стандарттарға сәйкес әзірленген ұлттық стандарттардың болуы. Салыстыру ретінде келтірілген барлық елдер INTOSAI (жоғарғы аудит институттарының халықаралық ұйымы) халықаралық стандарттарына толық сәйкес келетін сыртқы аудиттің ұлттық стандарттарын қолданады.

4. Заңмен бекітілген сыртқы аудит түрлері. Сыртқы аудиттің үш түрі қарастырылып отырған елдердің заңнамасында бекітілген, олардың екеуі барлығына ортақ, ол қаржылық аудит және тиімділік аудиті, ал сыртқы аудиттің үшінші түрі әр түрлі, Қазақстан, Нидерланды, Канада және Венгрия үшін бұл нормативтік құқықтық актілердің талаптарына сәйкестік аудиті, ал Ресей Федерациясында стратегиялық аудит ерекшеленді.

5. Бюджеттің атқарылуы туралы есеп бойынша сыртқы аудит жүргізетін жоғарғы органның пікірін жариялау міндеттемесі. Қазақстан, Канада, Нидерланды және Венгрия біріккен, олар бюджеттің атқарылуы туралы есепте сыртқы аудит жүргізетін жоғарғы органның қорытындыларын (есептерін, нұсқаулықтарын, ұсынымдарын және т.б.) жариялауға міндетті. Ресей Федерациясында мұндай міндеттеме нормативті түрде бекітілмеген, дегенмен Есеп палатасының пікірі әрдайым Мемлекеттік Думаның заңдар базасында жарияланады.

6. Жалпы мемлекеттік сектордағы ұйымдардың жоғарғы аудиторлық мекеме талаптарын орындауын қамтамасыз ететін заңнамада бекітілген рәсімнің болуы.

- Қазақстан Республикасында - аудитке жауапты Есеп комитетінің мүшесі, мемлекеттік аудит объектісі ақпарат ұсынбаған жағдайда - бір жұмыс күні ішінде, ал тапсырыс пункттерін орындамаған немесе тиісінше орындамаған жағдайда көрсетілген мерзім аяқталған күннен бастап бес жұмыс күні ішінде ұсынуы қажет. Мерзімді нұсқаулықта Есеп комитеті төрағасының атында мемлекеттік аудит объектісіне қатысты әкімшілік шаралар қабылдау туралы жадынама жасалып, сараптамаға жіберілген құқықтық қамтамасыз ету үшін жауапты құрылымдық бөлімшесіне ұсынады.

- Ресей Федерациясында - егер жоғарғы бақылау мекемесінің нұсқаулары орындалмаса немесе тиісінше орындалмаса, Есеп палатасының кеңесі Мемлекеттік Думамен келісе отырып, тексерілетін (бақыланатын) объектілердің шоттарындағы қаржылық төлемдер мен есеп айырысу операцияларының барлық түрлерін тоқтата тұру туралы шешім қабылдауы мүмкін;

- Нидерландыда - жоғарғы бақылау мекемесінің талаптарын сақтамау немесе тиісінше орындамау мәселелері бойынша мемлекет қабылдаған шаралар «Мемлекеттік шоттар туралы» Заңда бекітілген;

- Канадада - мемлекеттік қаржыны тиімсіз басқарған жағдайда Үкімет тиісті шараларды қабылдауға міндеттенеді;

- Венгрияда - аудиттелетін ұйым пікірін алғаннан кейін бір ай ішінде аудит нәтижелері бойынша жұмыс жоспарын жоғарғы аудиторлық ұйымға ұсынуға міндетті.

Қарастырылып жатқан барлық елдерде мемлекеттік қаржылық бақылау саласында нәтижеге бағытталған қызметті ұйымдастыру үрдісі байқалды. Бақылау талаптары артып келеді. Ол стратегиялық сипатқа ие, нақты нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған, уақтылы және үнемді болуы керек. Бұл үрдіс бүкіл мемлекеттік бақылау жүйесінің өзгеруіне және реформалануына алып келеді. Қазақстан Республикасында сыртқы мемлекеттік аудиттің мүмкіндіктері шектеулі, өйткені оны дамытудың теориялық тұрғыдан дамыған және заңнамалық тұжырымдамасы жоқ. Сондықтан, қазіргі уақытта, мемлекеттік қаражат есебінен қаржыландырылатын әрбір ұйымда болуы керек ішкі қаржылық бақылауға көп көңіл бөлінеді.

Сонымен, сыртқы және ішкі мемлекеттік қаржылық бақылау шеңберіндегі бақылау шараларының нысаны мен ауқымы әрбір нақты елдегі ағымдағы үкіметтік сектордың ағымдағы тәуекелдерімен және проблемаларымен анықталуы керек.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V ЗРК заңы

2. «Ішкі аудит қызметтерінің тиімділік аудитін жүргізу бойынша ішкі мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандартын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2018 жылғы 2 қазандағы № 873 бұйрығы

3. «Ішкі аудит қызметтері жұмысының тиімділігін бағалау» ішкі мемлекеттік аудиттің және қаржылық бақылаудың рәсімдік стандартын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің м.а. 2018 жылғы 20 сәуірдегі № 480 бұйрығы

4. «Қаржылық есептілік аудиті» рәсімдік стандартын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2017 жылғы 24 сәуірдегі № 272 бұйрығы

5. «Қазақстан Республикасының Бюджет кодексі» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 желтоқсандағы N 95-IV Кодексі

6. Постановление Правительства РФ от 23.04.2016 № 340 «О внесении изменений в постановление Правительства Российской Федерации от 17 марта 2014 г. № 193»

7. Стандарт внутреннего контроля Федерального казначейства // приказ Федерального казначейства Российской Федерации от 16.12.2016 № 475

8. Управление общественными финансами: международный опыт реализации принципов лучшей практики [сборник методических материалов].- М., 2017.- 600 с.